

РОЗДІЛ 1 УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2'

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.1>

MOTIVATION AND WORD-FORMING CHARACTERISTICS OF SUFFIXED NOUNS OF THE OLD UKRAINIAN LANGUAGE 15TH–18TH CENTURIES

МОТИВАЦІЙНА ТА СЛОВОТВІРНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУФІКСАЛЬНИХ ІМЕННИКІВ СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XV–XVIII СТ.

Kocherha H.V.,

*orcid.org/0000-0003-1000-3427**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,**Associate Professor at the Department of Ukrainian Linguistics and Applied Linguistics
Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi*

The article is devoted to the analysis of suffixed nouns in the book and written language dating from the 15th–18th centuries. It was determined that the leading concept of derivation is word-formative motivation, which establishes the relationship between the original word and the derived word. It is based on cognate words. Different types of semantic relations may arise with word-forming motivation: transpositional, modifying, mutational and equivalent. It was found out that among suffix nouns, the largest group consists of nouns denoting persons by action, occupation, religious beliefs, and relation to various social processes. It is obvious that the suffixed nouns of the Old Ukrainian book and written language of the 15th – 18th centuries are quite common, as evidenced by the researched source "Materials for the dictionary of the written and book Ukrainian language of the 15th–18th centuries by E. Tymchenko", and this gives grounds to talk about their wide functioning in book styles, and therefore, attests to their high activity in the studied time period. Having analyzed the motivational features of suffixed nouns, it was established that the studied units are characterized by propositional-dictum motivation, since this variety is characteristic of words used in the direct meaning, and almost all lexemes included in the dictionary are used in the primary meaning. The most represented among this type of motivation is the predicate-argument variety, which is based on the choice of a motivator-verb of a certain semantic group from the dictum part of the cognitive model. Verb-suffixed nouns are designations of the following arguments of the dictum: agentive (the active performer of the action), locative (the noun denotes a person by location: a gardener), less often - elemental (an actor-non-being), a small number represent patients as beings who are the object of action; there are instrumentals (instruments of action), mediatives (means of action), destinatives (a noun denotes an object that has a corresponding purpose), an object to denote an owner, a possessor. Therefore, the study of the Old Ukrainian language, which was the basis of the new Ukrainian literary language, provides researchers with rich material for studying the lexical composition of the language, its word-forming structure, as well as interesting material for studying the identity of the Ukrainian language, its high level even in the 15th – 18th centuries.

Key words: the Old Ukrainian language, word-formative motivation, propositional-dictum motivation, associative-terminal motivation, suffixed nouns, modus motivation, structural-word-formative characteristics.

Стаття присвячена аналізу суфіксальних іменників книжної та писемної мови, датованої XV–XVIII ст. Визначено, що провідним поняттям дериватології є словотвірна мотивація, яка встановлює відношення між твірним і похідним словом. Вона базується на спільнокореневих словах. При словотвірній мотивації можуть виникати різні типи семантичних відношень: транспозиційні, модифікаційні, мутаційні та еквівалентні. З'ясовано, що серед суфіксальних іменників найбільшу групу складають іменники на позначення осіб за дією, родом занять, за релігійними переконаннями, за стосунком до різних суспільних процесів. Вочевидно, що суфіксальні іменники староукраїнської книжної та писемної мови XV–XVIII ст. досить уживані, про що засвідчує досліджуване джерело «Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII століть Є. Тимченка», а це дає підстави говорити про їхнє широке функціонування в книжних стилях, а отже, засвідчує їхню високу активність у досліджуваній період часу. Проаналізувавши мотиваційні особливості суфіксальних іменників, встановлено, що досліджуваними одиницями властива пропозиційно-диктумна мотивація, оскільки такий різновид властивий словам, ужитим у прямому значенні, а майже всі лексеми, що вміщені в словнику, ужиті в первинному значенні. Найбільш представлено серед цього типу мотивації предикатно-аргументний різновид, який ґрунтується на виборі мотиватора-дієслова певної семантичної групи з диктумної частини когнітивної моделі. Віддієслівні суфіксальні іменники є позначеннями таких аргументів диктуму: агентива (активний виконавець дії), локатива (іменник позначає особу за місцем розташування: огорожник), рідше – елемента (діяча-неістоти), незначну кількість представляють пацієнси як істоти, що є об'єктом дії; трапляються інструментиви (знаряддя дії), медіативи (засіб дії), дестинативи (іменник позначає предмет, що має відповідне призначення), об'єкта на позначення власника, посессора. Тому вивчення староукраїнської мови, яка була основою нової української літературної мови, дає дослідникам багатий матеріал для вивчення лексичного складу мови, її словотвірної будови, а також цікавий матеріал для вивчення самобутності української мови, її високого рівня ще в XV–XVIII ст.

Ключові слова: староукраїнська мова, словотвірна мотивація, пропозиційно-диктумна мотивація, асоціативно-термінальна мотивація, суфіксальні іменники, модусна мотивація, структурно-словотвірна характеристика.

Formulation of the problem. Suffixed nouns of the Old Ukrainian language of the 15th–18th centuries from the point of view of motivational and structural-semantic analysis require a complex study, since in the structure of lexemes the meaning of the formative lexeme, which is the basis for the creation of a derivative, can change, as well as some formants present in the Old Ukrainian language, today are out of use, although they were actively functioning during the researched period. Therefore, the study of word-formation and motivational features is an urgent problem not only of motivology, but also of modern word-formation, cognitive onomasiology, which establishes an onomasiological feature in the structure of knowledge about the signified.

Analysis of recent researches and publications. Suffix nouns of the Old Ukrainian language of the 15th–18th centuries have not been studied much, most of the works on the word-form are devoted to modern aspects of its research, that is, scientific studies reveal individual issues of this section on the material of the modern Ukrainian language. The following linguists studied the problems of the word-forming structure of the modern language at different times: O. Potebnia, I. Kovalyk, V. Horpynych, N. Klymenko, E. Karpilovska, N. Voitsekhivska, M. Brus, V. Greshchuk, M. Seniv, I. Babii, N. Lisnyk, I. Matviias, A. Nelyuba K. Horodenska and others. Known are the works of scientists on the problems of word formation of various parts of the language. Thus, O. Pchelintseva investigated the aspectual properties of the Ukrainian denominative noun with the meaning of action [1]. Morphological phenomena of word-forming nests of verbatives with an articulated vertex on a group of consonants became the object of study by I. Demeshko [2]. The scientist established that "the final elements of the verb stem, which undergo changes under the influence of formant initials, signal morphological operations in the verb derivative" [2, p. 61]. The mechanism of propositional and dictum motivation of Ukrainian denominative verbs and verbal nouns in the cognitive aspect became the object of scientific studies by O. Selivanova [3], H. Kocherga [4]. The word-forming features of the Old Ukrainian language have been less studied. Well known are the works devoted to the diachronic aspect of word-forming features of various parts of the language. Thus, N. Voytsekhivska analyzed the word-forming features of feminine names by origin and place of residence (based on the material of the Old Russian and Old Ukrainian languages). The researcher concluded that female names were uncommon compared to male names; these names were mainly formed by the suffix method

from the corresponding masculinisms. The productive formants became *-к (а) /-янк (а), -ин (я) (-ын-я)*. The scientist found out the phonomorphological processes that occur at the junction of the creative base and the formant during the creation of these names: accent, alternation of sounds, truncation of the final elements of creative bases. The researcher discovered the simultaneous existence of feminatives with different formants and concluded that later these names became the basis for creating surnames [6, p. 238–240]. The historical word-form of relative adjectives of the Old Ukrainian language was the object of research by V. Vasylichenko [7]. The researcher found out the specificity of the word-forming motivation of relative adjectives [8]. M. Brus analyzed the word structure and semantics of common female personal nominations in the Ukrainian language of the 16th–17th centuries [9]. The onomasiological composition of the denominative suffixal word-form of the verbs in the East Slavic monuments of the 14th–17th centuries was investigated by H. Kocherha [4]. The researcher found out the mechanism of creation of the denominative verbs, identified their motivators, which are the arguments of the dictum, and established cognitive connections with the predicate positions of the derivative and other components involved in the transition from the internal programming of the motivational base to the selection stage of the onomasiological structure [5].

Setting objectives is to find out the structural-semantic and motivational features of suffixed nouns of the Old Ukrainian language of the 15th–18th centuries.

Presenting main material. The leading concept of derivation is the word-formation motivation, which establishes connections between the formative word and the derived word, which are cognate words. Word formation motivation can be carried out on the basis of semantic and onomasiological approaches. Semantic motivation involves the following varieties: transpositional, mutational, equivalent, and modifying relations between the original and the derived word. From the onomasiological point of view, motivation is an end-to-end link of the nominative process; "a cross-linguistic operation of establishing the semantic and formal dependence of the motivator and the derived sign on the basis of the connections of various components of the structure of knowledge about the signified in the ethnic consciousness" [3]. H. Kocherha, researching the onomasiological nature of the denominative verbs of the Old Ukrainian language based on the material of written monuments, names the arguments of the dictum from which the motivator can be selected: the subject represented

by the agent-actor; the experiential as a carrier of mental activity; the element as a non-being subject [4, p. 32–37]. The scientist concludes that "the positional-dictum motivation mediates the choice of the motivator of distinguished verbs from the sphere of real, relatively true knowledge about what is referred to" [5, p. 110–116]. The relationship between the derived formation and the creative word constitutes the word-forming motivation, which was considered for a long time in the semantic aspect, that is, from the positions of motivational judgment, syntagma, definition, based on the meaning and form of linguistic units. However, there are metaphorical, associative connections between the derivative and the creative, so it is necessary to find out the motivational relations based on the cognitive-onomasiological typology. Based on the teachings of O. Selivanova, we distinguish propositional-dictum, modus, associative-terminal and mixed motivation [3], although the scientist also studies conceptual-integration motivation and pseudo-motivation. Using the linguist's classification, we distinguish hyperonymic, hyponymic, categorical and predicate-argument varieties of this motivation. We will analyze the selected types of motivation based on the selected factual material. The hyperonymic variety is most often combined with predicate-argumentative or associative motivation, as it involves interpretation through a generic concept, that is, on the basis of hypero-hyponymous relations in the structure of the motivating word. Thus, the generic sign "a person" is represented by such units: *отвѣтникъ, осадникъ, офѣровникъ, перевозникъ, облюбенець, обмовца, огурца, одинець, олѣйникъ, подводянинъ, оповѣдачъ, отпихачъ, перекладачъ, побивачъ, отродокъ, плюгавецъ, подкупца, поборца*. Some of these words are motivated by a predicate (*отвѣчати, осадити, офѣровати* 'жертвовать' (10, p. 75), *перевозити, облюбити, обмовити, оповідати, побороти*), others – qualitatively (by a qualitative feature) *огурца* 'stubborn, rude' (11, p. 30) – *огурство* 'грубость'; *плюгавецъ* 'bastard, nasty' – *плюгавый* 'vile, lousy, filthy, dirty' (11, p. 112). These are generic concepts and specific names of persons, therefore relations based on generic concepts belong to the hyponymic variety.

Hyponymic type of motivation, according to O. Selivanova, involves the selection of one of the equonymic slots [3]. So, for example, the motivational base of the word *чоботаръ* (11, p. 483) is an agent (active executor of the action – *a person*), the predicate of a specific physical action – *to make, to sew* and the equonym object (the name of the shoe – *boots*); the motivator of words *читачъ, чителникъ* (11, p. 482) is an agent, the predicate of mental activity (*to read*) and the object of the action (*a book,*

papers, documents); the motivational basis of the lexeme *чоботуице* (11, p. 483) is a generic name – *shoes* and typological '*long freebies*'. Lexeme *сторожца* the motivational base of which is an agent (a person), a predicate of perception (*to protect, to save*) and the object of the action: *сторожца* '*a guardian, a keeper*' (11, p. 367); the motivational basis of the word *створець, створитель* (11, p. 363) there is also an agent, a predicate of a specific physical action, and an object of creation. Name *окропникъ* '*vessel for boiling water, a kettle, a coffee pot*' (11, p. 39) represents the motivator-destination of the equonymic level, which when using the object (*water, tea, coffee*) has lost its relevance, but native speakers are aware of it: today lexemes *coffee pot, coffee maker, kettle* are used for this purpose. Lexeme *a kettle* has a wider purpose, as this vessel is not only for tea.

The categorical type is represented by transformations that carry the same information about the concept, but belong to different parts of the language. The metonymic character of this variety, according to O. Selivanova, "appears in the transfer of onomasiological part-language categories at the highest level of conceptualization" [3]. The analysis of the factual material proved the use of neuter suffixed nouns to denote actions that can be transformed into verbs with the same meaning. These are, in particular, nouns with the following formants: *-нне, -нне, -ття: обаченне* ← *обачити* (10, p. 5), *обваленне* ← *обваляти* (11, p. 7), *обвѣщенне* ← *обвѣчати* (10, p. 7), *обжалованне* ← *обжаловати* (11, p. 9), *облеженне, -нне* ← *облягти* (11, p. 10), *обмышлеванне, -ляванне, -ливанне* ← *обмышлевати* (11, p. 13), *ображенне* ← *ображатися* (11, p. 18), *обране, -нне, -ня* ← *обратися, поганбене, -нне* ← *поганбляти, поганбити* (11, p. 125), *ограниченне* (11, p. 29) ← *ограничити, огреванне* ← *огревати* (11, p. 29), *одваженне* (11, p. 30); *опаленне* ← *опалити* (11, p. 44), *опатрене* ← *опатровати* (11, p. 45), *подбуренне* ← *подбурити* (11, p. 131). These word-forming pairs undergo recategorization at the level of changing parts of speech. Some suffixed nouns have a motivating word, for example, possessed: *одержанне, -нне* 'receiving, possessing' (11, p. 31); *одѣдиченне, -нне* 'inheritance' ← *одѣдичувати* (11, p. 35); fenitive (end result of work, purpose): *оправованне* 'repairing, fixing' ← *оправляти, оправити* (11, p. 48). When determining motivation in nouns with an objective meaning, not only syntactic, but also lexical-syntactic transposition is possible, which, according to scientists, «not only changes the sign of the function, but also makes it possible to understand events, facts, qualities and phenomena as some analogues of objects in to an unknown world» [3].

The predicate-argument variety is quite widely used to characterize the motivational relations of suffixed nouns of the Old Ukrainian language presented in the researched source. This type of motivation is based on the selection of a «motivational word from the zone of information about this object, obtained as a result of cognitive and practical activity of nominators and represented by signs in direct meanings» [3]. The study of predicate-argument motivation made it possible to reveal the mechanism of formation of various onomasiological categories. The analysis of the actual material made it possible to single out the motivators for the verbalization of the concept PERSON: predicate motivator: *обжирца* – ‘one who gluttons, a glutton, devoured’ (predicate *обжиратися*); *платца* (predicate *платити*); *отпихачь* – ‘one who pushes someone away; *отпихати*’; *облюбенець* ‘groom’ (*женитися*); *погонычъ* (*поганяти*); *оборонца* (*обороняти*); *опатритель* – ‘a provider, a trustee’ (*опатрювати, опатрити* ‘to take care of, to help’); *рѣзникъ* – ‘a butcher’ (*рѣзати*); *практикаръ* – ‘a fortune teller, an astrologer’ (*практиковати* ‘to guess, to divine’); *писарь* (*писати*); *чинишовникъ* – ‘clerk, peasant who pays the land tax’ (*чинишь* – ‘payment for the use of someone else’s immovable property’ (predicate *платити*); *челядникъ* – ‘a servant, an attendant’ (*служити, прислужувати*); the object itself: *овчарь* – ‘one who tends sheep’; *олѣйникъ* – ‘selling or making oil (олѣекъ)’; *рыбалка, рыбыть* – ‘a fisherman’ (*рыба*); *чережникъ* – ‘a shepherd’ (*череда* – ‘a herd’); *чашиникъ* – ‘a cup holder’ (*чаши*); *часовникъ* – ‘a watchmaker’ (*часы*); a predicate-object motivator: *праводавца* (‘a legislator’); *прапорчикъ* (‘a standard bearer’); *перцолобець* (connection of the agent, the predicate and the object); *пекаръ* – ‘a baker’ (the predicate *дарувати* the object *хлібний виріб*); *пищовникъ* – ‘a preparer of provisions and fodder’ (the predicate *заготовляти* the object *провіант, фураж*); *облудникъ* – ‘лицемер, a pretender’; *пугатаръ* – ‘землепашец, a plowman’; *шафранолобець* – ‘a saffron lover’; *чревобѣсникъ* – ‘a glutton’; *пирогоедъ* (*пирог і їсти*); the locative: *обиватель* – ‘a commoner, a citizen, a resident’ (locative can be any place); *огородникъ* (*огорода*); *околиця* (*около*); *настовникъ* – ‘fence for cattle pasture, land’; *шинкаръ* ‘a barkeeper’; the locative-qualitative motivator: *чужоселець* – ‘a resident of *чужого села*’; *чужоземець, чужоземець* – ‘a foreigner’; the qualitative-object motivator: *чорнокнузникъ* – ‘a warlock’; the addressee of the action: *опекалникъ* – ‘an executor’; the qualitative (a component with a quality feature): *поганець* ‘a wicked man, a bastard, a scoundrel’ (*поганий* – vile, impious); the instrument

(a component with the meaning of the instrument of action, action tool): *пищальникъ* ‘a piper, one who play the whistle’; *шамайникъ* – ‘a piper’ (*свирель*); *цѣппарь* – ‘a thresher’ (*цѣпъ*); *цитриста* – ‘zither player’ (zither is a musical instrument); mediative (the consumable means of action): *паникадилищикъ* ‘an incense master’; deliberative (a component with the meaning of the content of a speech-thinking action, social): *ответникъ* – ‘one who is responsible for someone or something; *отвечати*’ (the predicate *відповідати*); *оскаржитель* – ‘an accuser, an informer’ (*оскаржати*); *опекунъ; папешникъ; отметникъ; опекальникъ; отступникъ*. Onomasiological category SUBJECTS represented by the following motivators: predicate: *обламокъ* (predicate *отламати*); predicate-object: *плетеница* (*плетений предмет, in particular коса*); mediative (a consumable means of action): *покривка* ‘a cover, blanket’; *покришка* ‘a cover’; *покровецъ* ‘a cover, covering’. The onomasiological essence of the category ABSTRACT represented by the following motivators: predicate: *обрѣзанство* – ‘the custom of circumcision’ (predicate *обрезати*); *обѣтница* – ‘a promise’ (predicate *обѣцати, обѣцовати*); *цѣлба* – ‘healing’ (*исцелять*); qualitative: *ясность* (*ясний* ‘bright, shiny’); *облудность* – ‘a pretence, cunning, a hypocrisy’ (*облудный*); *обрядливость* – ‘an abomination, a vileness’ (*обрядлый*); *особливость* (*особливый*); *побожность* – ‘a piety’ (*побожный*); *пилность* – ‘an effort, a diligence, an earnestly’ (*пилный*); *поволность* – ‘an obedience, a submission’ (*поволный*); *чырвоность* – ‘a redness’ (*чырвоный*); instrumental: *серповицина* (‘подать от *серпа*’); possessed: *оселость* – ‘a property’ (*оселый*); quantitative: *першость, первость*; predicate-quantitative motivator: *первородность*. Onomasiological category of COLLECTIVE can be motivated by: a predicate: *поворотница* – ‘a payment to the guard of the city and castle gates’ (*платити*); temporative: *осеница, осиница* – ‘a part of the harvest’ (*осинь*); object: *осипица* (*осипь* – ‘serve with grain bread’); quantitative: *осьмерина* – ‘the eighth part to submit’; possessive: *отумерщина* ‘a forfeited property’; subject: *чернецтво* – ‘a monasticism’ (*чернець*); *человечество* – ‘a mankind’ (*человек*). The onomasiological category of PLACE is represented by the following motivators: locative: *оселость* – ‘an estate’ (*оселя* – ‘a homestead’); *побоиско* – ‘a place of battle’; *церковище* – ‘the place where the church was’; *цесарство* – ‘an empire, imperial throne’; *хащникъ* – ‘a thicket, a shrub’; qualitative: *чистець* – ‘a purgatory’ (*місце і чистий*). In the field of modifiers, predicate-argument motivation is implemented in the connections

of the slot position of the motivator with the slots of the diminutive, intensive, etc.: *поворозокъ* ‘a rope’ – *поворозъ* ‘a rope’; *пащца* – *пашть*.

Modus motivation is characteristic of words used in a figurative sense, there are no such lexemes in the researched source, almost all lexemes are interpreted in the main, direct meaning. For the most part, this type of motivation has concepts for the designation of things, nature, which interact with the concept of a person, or is characteristic of a person to whom the signs of an animal or other inanimate nature have been transferred (for example, *жаба*, *собака*, *змія*, *сонечко*, *місяць*, *ягідка*). Modal motivation interacts with associative-terminal motivation, which, according to scientists, illustrates the proposition that modus belongs not only to the sphere of the proposal, but also to the terminal part of the cognitive model, the promodus dynamics of the concept [3]. The words that have modus motivation include the following: *шапчина* – ‘a cap’; *шажокъ* – ‘a money’; *футерце* – ‘fur’; *черевицище* – ‘a shoe’; *худоба* – ‘a destitution, a poverty, a lack; poor man's property’ (*худина*, *худакъ* ‘a poor man’); *огникъ* – an erysipelas (disease).

Associative-terminal motivation is metaphorical: on the basis of metaphorical transfers (by similarity, similarity of signs) a derivative formation arises. According to O. Selivanova, this type of motivation is "characterized by the selection of the motivator of the derived name on the basis of associations with the dictum part of the cognitive model of other concepts, which forms the terminal components in the named model" [3]. Scientists name three types of such motivation: structural-metaphorical, diffuse-metaphorical and gestal. Words with associative-terminal motivation include the following: *чоловѣчокъ* ‘apple of the eye’ (common locative – *чоло* and *повіки*); *чорнушка* – ‘black grass’ (common by color); *чавунь* – ‘cast-iron boiler’ (by similarity of functions, by purpose – *чавити*); *худонахолокъ* – ‘a poor man’ (*худой* ‘poor’ and *нахолокъ* ‘a boy’). Associative-terminal motivation is metaphorical, since «the motivator is selected from the field of knowledge, which does not correspond to the field of knowledge about the indicated situation» [3]. Thus, the lexeme motivator *язычокъ* ‘an arrow (at scales)’ is *языкъ*, the newly formed derivative arose on the

basis of similarity in form (a metaphorical transfer). The lexeme *постерегачъ* ‘a keeper’ the motivator is a verb *постерегти*, which, apart from the meaning ‘to keep, to observe’, implements the following meanings: ‘to guard; to notice, to see’ (11, p. 186), that is, the motivator is the result of the analogy of visual sensations and thought processes (observe the laws, for example, or watch out (guard), processes related to a specific action). Such feelings create gestalts - integral structures of consciousness, so we can talk about associative-terminal motivation.

Conclusions. It is noteworthy that the predicate-argument structure of propositive-dictum motivation is important for cognitive-onomasiological analysis. Since almost all words in the researched source are used in a direct sense, and such a motivation involves direct use, it is mostly used for the interpretation of derived derivatives. The study of the predicate-argument variety of suffixed nouns gave grounds for identifying the universal mechanism of creation of various onomasiological categories, which are most often represented by the motivators of the slot places of the predicate of different semantics, the object, other arguments (instrumental, mediative, comitative, fabricative, destinative, finitive, transgressive, deliberative etc). In the studied source, the word-forming type of suffixed nouns belonging to the categorical type of motivation turned out to be productive. These are verbal nouns denoting actions, motivated by a predicate verb, having objectified verbal semantics, while belonging to different parts of speech (nouns with suffixes -анне, -енне, -ене, -нье, -тте), as well as nouns with suffixes -ость, having the semantics of an abstract feature, formed from qualitative adjectives. Almost no suffixed nouns belonging to associative-terminal, modus, and mixed motivation were found, which can be explained by the absence in the analyzed source of lexemes used in a figurative metonymic or metaphorical sense, although individual lexemes occur (occasionally, this is, as a rule, the formation of a diminutive or of a pejorative nature). However, there are a number of composite nouns that belong to the above types of motivation, but such formations were not the object of research, so they can serve as a perspective for further scientific research in the field of cognitive onomasiology of historical suffix derivation.

BIBLIOGRAPHY:

1. Пчелінцева О.Е. Аспектуальні властивості українського віддієслівного іменника зі значенням дії: *Мовознавчий вісник*: зб. наук. пр.; за ред. Г. Мартинова. Черкаси, 2018. Вип. 24–25. С. 42–53.
2. Демешко І. М. Морфонологія словотвірних гнізд вербативів із членованою вершиною на групу приголосних: *Мовознавчий вісник*: зб. наук. пр.; за ред. Г. Мартинова. Черкаси, 2018. Вип. 24–25. С. 61–68.
3. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология: монография. Киев : Издательство украинского филологического центра, 2000. 248 с.

4. Кочерга Г. В. Механізм пропозиційно-диктумної мотивації українських відіменникових дієслів: когнітивний аспект. *Мовознавчий вісник*: зб. наук. пр.; за ред. Г. Мартинова. Черкаси, 2016. Вип. 21. С. 32–37.
5. Кочерга Г. В. Ономазіологічна композиція відіменного суфіксального словотвору дієслів у східнослов'янських пам'ятках XIV–XVII ст. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: «Філологічні науки» (мовознавство)*. Дрогобич, 2017. № 8. Том 1. С. 110–116.
6. Войцехівська Н. К. Словотвір фемінних назв за походженням і місцем проживання (на матеріалі давньоруської та староукраїнської мов). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія. Проблеми граматики і лексикології української мови*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 8. С. 238–241.
7. Васильченко В. М. Специфіка словотвірної мотивації відносних прикметників. *Проблеми граматики і лексикології української мови*: збірник наукових праць. Київ: НПУ ім. М. Драгоманова, 1998. С. 32–36.
8. Васильченко В. М. Мотивація та її типи. *Наукові записки*: збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Київ: НПУ, 1998. Вип. 1. С. 184–189.
9. Брус М. П. Загальні жіночі особові номінації в українській мові XVI–XVII століть: словотвір і семантика: автореф дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец.: 10.02.01 «Українська мова». Івано-Франківськ, 2001. 20 с.
10. Тимченко Є. Матеріали до Словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. Книга 1. Київ–Нью-Йорк, 2003. 512 с.
11. Тимченко Є. Матеріали до Словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. Книга 2. Київ–Нью-Йорк, 2003. 517 с.

УДК 811.161.2'42:070:004

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.2>

ЛЕКСИЧНІ Й СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО МЕДІАТЕКСТУ

LEXICAL AND SYNTAX MEANS OF REPRESENTATION OF MODERN UKRAINIAN NONFICTION MEDIA TEXT

Кочукова Н.І.,

orcid.org/0000-0001-8953-0072

доцент кафедри української мови та літератури

Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Ягубова Т.В.,

orcid.org/0000-0002-7906-0596

магістрантка філологічного факультету

Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

У статті проаналізовано використання лексичних, традиційних і трансформованих фразеологічних одиниць, синтаксичних конструкцій у різножанрових текстах сучасних українських науково-популярних медіа (замітка, інтерв'ю, стаття), які зазнали найбільших змін; їхню роль у популяризації науки, впливу на комунікативну ефективність науково-популярних текстів, у сприянні доступності, переконливості, легкості сприйняття наукової думки. Описано нові тенденції у функціонуванні різних синтаксичних одиниць заголовків. Спостережено активізацію в складі заголовків односкладних номінативних речень. Окреслено синтаксичну специфіку заголовків, побудованих за зразком простого та складного речень, заголовкових комплексів, зачинів, лідів, а також засоби урізноманітнення змісту й структури заголовків, прийоми їхньої експресивізації. Розглянуто часто вживані в сучасних науково-популярних текстах риторичні питання, які мають різноманітні експресивні відтінки, властивість створювати особливе напруження відчуттів, загострювати увагу на проблемі. Закцентовано увагу на тому, що еліipsis і парцеляція властиві здебільшого лише науково-популярному тексту, тоді як вставні конструкції достатньо продуктивно використовують і в науковому тексті. Проаналізовано функції стилістично зниженої лексики, зокрема розмовної та жаргонної, у досліджуваних текстах. Уживання такої лексики є засобом стилізації неофіційного, невимушеного спілкування. Описано нові тенденції активного використання виражальних засобів, як-от перифразів, порівнянь, за допомогою яких журналісти репрезентують сучасні досягнення науки та техніки, доносять інформацію та знання про них до своєї аудиторії, роблять їх доступнішим для сприйняття реципієнтом. Установлено основні чинники мотивації авторів удосконалювати, урізноманітнювати мовне оформлення матеріалів, надавати їм виразної авторської індивідуальності.

Ключові слова: науково-популярний текст, комунікативна ефективність, синтаксичні конструкції, авторська індивідуальність, експресивність.